

UDK 811.163.42'367.627
Izvorni znanstveni članak
Primljen 23. 10. 2015.
Prihvaćen za tisak 24. 01. 2016.

Jasna Vince

Staroslavenski institut u Zagrebu

Tisuća na tisuću načina

Glavni broj 1000 u hrvatskom se jeziku izriče na više načina. Uz leksičku raznolikost (*tisuća, hiljada, som, jezero, milijar, tavžan* i sl.) prisutna je i morfosintaktička, kojoj je posvećen i ovaj članak. Građa prikupljena s internetske tražilice *Google* otkriva glavni broj 1000 kao imenicu, pridjev i prilog. Uz imenicu se brojiva riječ pojavljuje u genitivu množine ili u traženom padežu. Prema očekivanju, s glavnim brojem kao pridjevom brojiva riječ iskazuje sročnost. Uz prilog brojivu riječ načelno nalazimo u genitivu množine. Preostale su dvije mogućnosti traženi padež i neočekivani padež. Odrednice su uz glavni broj 1000 kao prilog ustrojene na sljedeća četiri načina: 1) sročni akuzativ jednine ženskoga roda; 2) okamenjeni akuzativ jednine srednjega roda; 3) genitiv množine i 4) traženi sintaktički padež. Primjeri iz najstarijih hrvatskih tekstova, onih pisanih crkvenoslavenskim jezikom, pokazuju jednake tendencije u ustroju brojevnik skupina.

Ključne riječi: brojeva skupina; brojiva riječ; glavni broj 1000; imenica 1000; pridjev 1000; prilog 1000; odrednica.

1. Uvod

Izraz *na tisuću načina* ne smije se tu shvatiti doslovno. Glavni brojevi naime kadšto ne izriču točnu, nego neodređenu, obično veliku količinu, a ako i nije velika, takvom je doživljava – ili bar prikazuje – govornik kojega iskaz nije emotivno neutralan. To vrijedi za broj *tisuću*, a pogotovo za veće brojeve: *milijun* i *milijardu* za koje stoga i ne treba navoditi primjere, ali i za manje: *sto* i *stotinu*, pa čak i za broj *deset*.¹

¹ Uporaba broja 10 za izricanje veće količine ograničena je. Iako je vjerojatnije da u primjeru (3) *deset* znači 'mного' nego 'deset', u inačici rečenice (1') *Nisam bila tu deset godina* izvanjezični raz-

- (1) *Nisam bila tu tisuću godina*
- (2) *Bar je lako prestati pušiti, ja sam prestao već sto puta, rekao je Churchill*
- (3) *Već si me deset puta pitao to prokleta pitanje i već sam ti deset puta rekao da ne znam!*

Razumije se da je broj to podobniji za ulogu neodređenoga kvantifikatora što je veći, jer se golem broj jedinki lako pretapa u neprebrojivo mnoštvo. Neodređenost kvantifikacije proporcionalna je dakle veličini broja. Poučna je u tom smislu riječ *tma* koja u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku znači i '10 000' i 'mного'.² S druge strane, za izricanje te iste količine služi i grčka posuđenica *leŷionъ*. Jasno je kako je imenica *leŷionъ* dobila ulogu (glavnoga) broja 10 000. Ona je to mogla zahvaljujući točnoj kvantifikaciji, ali i činjenici da joj je u (dekadskom) brojevnom sustavu otvoreno mjesto. Da je ovaj drugi kriterij ključan, dokazuju imenice kojima je sadržaj „čisti“ broj, lišen materijalne podloge, a koje ipak nemaju status glavnoga broja: „Riječi tipa *tuce* ne smatraju se dijelom brojevnih sustava, imenice su“ (Marković 2012: 481, bilj. 582). Učinak veličine (a time posredno i neodređenosti) pojačava se množenjem brojevnih riječi.³

Uza sve rečeno ostaje činjenica da je glavnim brojevima prvotna zadaća prenijeti podatak o točno izbrojenoj količini, a ne o neodređenoj.

2. Imenica, pridjev i prilog 1000

U hrvatskom jeziku značenje '1000' prenosi se različitim leksemima:

- (4) *Tisuću generacija noćas ne spava, cijeli svijet je sada sa nama*
- (5) *Za jedan časak radosti hiljadu dana žalosti*
- (6) *Narodnjacima pišem pjesme za dva soma eura*
- (7) *Jezero kaplic jezero let daj nam Bog na svet živet*
- (8) *Četiri ure je mati hodila, pedeset miljari koraki je učinila na tašte*

lozi nalažu interpretaciju toga broja upravo kao 'deset', dok izvorno (1) *tisuću* (pa i *sto*) u istom kontekstu nesumnjivo upućuje na veliku količinu.

² Za današnje je govornike stilski obilježena riječ *tma* posve izgubila značenje broja; usp. stihove iz pjesme *Modra rijeka* Maka Dizdara: *O duljini i ne sanjaj. Tma i tmuša neprebolna*.

³ Usp. primjer *sedm' deset' sedmericeju*, u kojem se „kombinacija glavnoga broja (*sedm' deset'*) i brojevnoga priloga (*sedmericeju*) ne odnosi na broj 490, nego na beskonačno mnogo“ (Kovačević, u tisku). Usp. Vince (2014: 201, Vince 2015: 603).

U standardnome jeziku rabe se prva dva, ali je prvi stilski neobilježen.⁴ Treći pripada žargonu, a posljednja dva dijalektima: hungarizam *jezero* kajkavskomu, a romanizam *miljar* (*mijar*, *mijor* i sl.) čakavskomu.⁵

Nas, međutim, zanimaju ponajprije sintaktička svojstva imenskih skupina s brojem 1000. Stoga je glavnina članka posvećena raznolikim sintagmama u kojima nastupa riječ *tisuća* i one koje su iz nje proistekle. U njima broj 1000 ima osobine imenica, pridjeva ili priloga. Kako bismo mogli pratiti sve novine u oblikovanju brojevnih izraza kojima se prenosi značenje '1000', potvrde su preuzete s internetskih stranica. Među njima je mnoštvo primjera koji pripadaju niskomu stilu i/ili posve krše normu hrvatskoga književnog jezika – na svim razinama (usp. (52) *riječanki*, (73) *Neznam*, (74) *vidit* i sl.). Od suvremenoga standarda odudaraju i navodi iz starijih razdoblja hrvatske jezične povijesti, kao 28, 35, 38, 55, 57, 63, 64.

2.1. Imenica

2.1.1. Brojiva riječ u genitivu množine

Pogledajmo prvo imenicu ženskoga roda *tisuća* koja se zajedno sa svojim sročnim odrednicama mijenja po padežima i brojevima i upravlja genitivom množine. Potvrđen je i vokativ množine, a nominativ/akuzativ/vokativ dvojine ne razlikuje se od množine ni oblikom ni naglaskom:⁶

- (9) N jd. *Prije rata bilo je oko 150 domaćinstava, u njih se smjestila ta tisuća ljudi*
- (10) G jd.: *Vrijedi svake tisuće kuna*
- (11) D jd. *Zasad onoj tisući obrtnika ne ostaje drugo nego da pokuša preživjeti u svojoj zoni ekonomije*

⁴ „Rekli smo već: ako za isti pojam imamo u jeziku dvije riječi koje se potpuno podudaraju i u logičkom i u afektivnom značenju, jedna je od njih suvišna, balast. A koja je od tih dviju? Hiljada, jer je tuđica. To je novogrčka riječ hiliada koju su trgovci proširili po istočnom dijelu Balkana, a u našem se jeziku javlja od 15. stoljeća“ (Babić 1988: 89-90).

⁵ Njima valja pribrojiti i posuđenicu skovanu prema njemačkomu *Tausend* u više inačica. U Vodicama ona, primjerice, glasi *tavžan* (Ribarić 2002: 138). Primjeri s internetskih stranica mahom su slovenski.

⁶ Spominjem ih ipak jer maksimalni sustav poznaje dvojину, malinu (paukal) (Marković (2012: 233–234) ili malu množinu (Pranjčović 2013: 129–146) ili brojnu konstrukciju (Brozović i Ivić 1988: 23) ili brojni padež (Brozović i Ivić 1988: 116).

- (12) A jd. *desetog je dana izveo babilonsku vojsku i opkolio onu tisuću vojnika za koju je Dariju predložio da je postroji*
- (13) L jd. *obojica ovise o toj tisući kuna*
- (14) I jd. *s tom tisućom kuna pokriva se u Hrvatskoj mjesečna polica od 80 kuna*
- (15) N mn. *sasvim je logično da su u onakvom požaru izgorjele mnoge tisuće ljudi koje su jednostavno "nestale"*
- (16) G mn. *One su u svojim bolnicama utišale bol mnogih tisuća bijednika*
- (17) D mn. *nije valjda da je tim tisućama ljudi baš ovih dana istekla osobna?*
- (18) A mn. *U mjestu Pontchateau privukao je mnoge tisuće ljudi koji su mu pomagali oko podizanja Kalvarije*
- (19) V mn. *Mogla sam sama sebi reći: Hej, ti netko. Ili: Hej, vi tisuće*
- (20) L mn. *Razmišljao sam o svim tim tisućama staraca, žena i djece koje smo mi sada štitali*
- (21) I mn. *Ne želim niti pomisliti što se na kraju dogodi s tim tisućama uzgojenih životinja*

Svoju imeničku narav sklonjiva riječ *tisuća* najbolje pokazuje onda kada brojivi predmet nije imenovan:

- (22) *Ukupan broj sudionika se približio tisući.*

Umjesto toga moglo bi stajati i *tisućici* (usp. *stotini/stotici, desetini/desetici, petici, četvrtici/čtvorki, dvojkil/dvici, jedinici, nuli*), ali samo *broju + tisuću* (*sto/stotinu, deset, pet, četiri, dva, jedan, nula*). Posljednja skupina oprimjeruje glavne brojeve pri apstraktnom brojenju.⁷

Poput brojevine imenice *tisuća* vladaju se i imenice za izricanje neodređene količine, kako to lijepo pokazuje usporedba dvaju instrumentala množine:

- (23) *Da tisućama puta na dan kliknemo slavu Isusu, bilo bi barem tisuću puta premalo za ono što je On učinio za nas*
- (24) *Da ostavim toplinu doma i krenem u sizifovski rat protiv protivnika većeg od mene gomilama puta, a opet nedovoljno jakog da me slomi do kraja.*

Rečenice s neodređenim zamjenicama *neki* i *koji*, kao sljedeća:

⁷ Usp. Marković (2012: 485).

(25) *U prekršajnom postupku ćeš sigurno biti kažnjen s kojom tisućom kuna*

mogu se interpretirati na dva načina. Po prvome se količina kuna kreće oko broja tisuću, a po drugome ih je više tisuća. Takve dvojbe proizlaze iz dvojakе uporabe samih zamjenica, a svojstvene su izrazima u kojima one prate brojevne imenice *stotina, tisuća, milijun, milijarda*, ali i ostale količinske izraze:

(26) *Doduše, zna im se zametnuti u nekom od dućana koja vreća koju nisu primijetili*

(27) *Ako netko može pomoći kojom vrećom hrane, javite se u inbox*

Za (26) vrijedi prva interpretacija ('jedna vreća'), a za (27) je vjerojatnija druga ('više vreća').

2.1.2. Brojiva riječ u traženom padežu

Imenske skupine iz 2.1.1. u kojima je brojiva riječ u genitivu množine pripadaju standardu, ali one nisu i jedine koje izgovaraju i pišu govornici hrvatskoga jezika. Slijede primjeri asimilacije padeža brojive imenice padežu brojevne imenice *tisuća*. Drugim riječima, tu je upravljanje zamijenjeno sročnošću. Riječ je o gramatički neprihvatljivim, ali ne i posve rijetkim iskazima. Pri tome množina znatno nadmašuje jedninu, s kojom se ipak susrećemo uz zbirne imenice – kao u jedinom primjeru iz starijega jezika (28):

(28) I jd. *Zanešeni i zadubljeni u tih mislih nepadoše im na oči lépi brežuljci zelenimi maramami pokriveni, i nakitjeni tisućom i tisućom različitim cvětjem*

(29) N mn. *u kući stilski namještaj, tisuće knjige koje je baštinió od predaka*⁸

(30) D mn. *Postanite već danas vlasnik poduzeća, političar, vojskovođa te se pridružite tisućama ljudima sa naših prostora dok su registracije otvorene!!!*

(31) A mn. *oni su na kraju krajeva ti zbog kojih ovaj forum i postoji. Isto kao i na tisuće kilometre staza i žica i megatona opreme*

(32) L mn. *Zato što su, između ostalog, njihovi četnički klonovi razmišljali o tisućama svojim žrtvama isto kao i nacisti - smatrali su ih podljudima*

⁸ Primjeru bi se moglo pristupiti na još dva načina. Prvo, on bi mogao oslikavati t. 2.2. i stajati za nominativ množine *pridjeva* ženskoga roda. Drugo, iako je tekst iz kojega je preuzet jezično dobar i bez tiskarskih pogrešaka, bit će da bi tu ipak umjesto *knjige* trebalo stajati *knjiga* (t. 2.1.1.).

- (33) I mn. *U veljači 2010. australska podružnica IKEA-e je na jednoj od najpopularnijih plaža na svijetu ... na jedan dan postavila 30 polica s tisućama knjigama.*

Genitiv množine brojive imenice uz genitiv množine *tisuća* ne ulazi u ovaj odjeljak, jer je prihvatljivije tumačenje po kojem G mn. (*krivolovaca, krijumčara*) nije sročan s genitivom imenice *tisuća*, nego je plod njezina upravljanja (usp. Đurovič 1985: 125):

- (34) *više ne biva uhvaćen niti jedan jedini od svih onih tisuća krivolovaca i krijumčara*

2.2. Pridjev

Na mjestu brojevne imenice može stajati brojevni pridjev, koji je također sročan s brojevnom riječi – i to ne samo po broju (množini) i padežu, nego i po rodu. Srednji se rod kao i u ostalih pridjeva oblikom odvaja od ostalih dvaju samo u nominativu/akuzativu/vokativu, a sinkretni su svi preostali padeži osim genitiva. Primjeri za nominativ i akuzativ ženskoga i za akuzativ muškoga roda nisu pouzdani jer su ti pridjevski oblici sinkretni s oblicima imenice *tisuća*, pa su tamo i navedeni (2.1.2.). Potvrde za nominativ muškoga roda nisu pronađene:

- (35) N mn. sr. *Pocrveni, tisuća raznovrstna čuvstva se skitahu po njegovom srcu*⁹
- (36) G mn. m. *Protagonisti filma naglašuju da je film uspio barem djelomično aktualizirati pitanje tisućih nestalih u ratu*
- (37) D mn. m. *Promovirajte vašu tvrtku tisućim potencijalnim kupcima!*
- (38) I mn. ž. *malena seoska crkva i ine uspomene, koje su sa tisućim svezama bile srcu njegovom privezane*

2.3. Prilog

2.3.1. Brojiva riječ u genitivu množine

Glavni broj *tisuću* po postanju je okamenjeni akuzativ imenice *tisuća*. Taj prilog, kao i imenica *tisuća*, upravlja genitivom množine. Nepromjenjiv je, što znači da se

⁹ O postanku nastavku *-a* za NAV mn. nekih brojeva usp. Reinhart (2008).

isti oblik rabi u svim sintaktičkim padežima.¹⁰ Razumijevanju rečenice pomažu prijedlozi.¹¹ Zanimljiviji su slučajevi bez njih (osobito u dativu), pa ćemo samo njih i navesti:

- (39) (G) *Hrvatska je zemlja tisuću otoka s predivnom prirodom*
- (40) (D): *Time želim reći, netko tko je možda pomogao tisuću ljudi, onom tisuću i prvom ne pomogne*
- (41) (N)¹² *Gotovo tisuću ljudi došlo je pogledati trening hrvatske nogometne reprezentacije*
- (42) (A) *Sljedeću najdužu pomrčinu čekat ćemo tisuću godina*

Znamo li da glagol *pomoći* dopušta dvojaku rekciju, možemo pomisliti da *tisuću ljudi* u (40) uopće nije (sintaktički) dativ, nego dativnoj rekciji u drugom dijelu rečenice: *onom tisuću i prvom* prethodi akuzativna. Možda je pak riječ o tiskarskoj pogrešci: *tisuću* umjesto *tisući*, pa bi to bila još jedna potvrda imenice *tisuća* u D jd. (2.1.).

Primjer (41) samo naoko dovodi u pitanje priložnost oblika *tisuću*: to što je *gotovo* spojivo s *tisuću* a s *mного* nije tumači se tako da je *mного* nekvantificirani, a *tisuću* kvantificirani prilog.

2.3.2. Brojiva riječ u traženom padežu

Ima nadalje i takvih – gramatički neovjerenih – rečenica u kojima broj ostaje u okamenjenom akuzativu (*tisuću*), ali je brojiva riječ uza nj u traženom sintaktičkom padežu, a ne više u genitivu množine:

- (43) (D) *Pogodovalo se tisuću njima, cijele obiteljske dinastije rade u gradu i holdingu*
- (44) (A) *Pošaljite joj tisuću dizalice. Pošalji joj svoje tisuću dizalice (Send her a thousand cranes. Send her your thousand cranes)*
- (45) (I) *te dvije riječi za mene znače kao jedna slika ispunjena tisuću riječima...svetinja*

¹⁰ Sintaktičke padeže bilježim u zagradi: (N), (G) itd.

¹¹ Stoga su prijedložni izrazi najpovoljnija okolina za gubitak sklonidbe u brojeva (Grubišić 1995).

¹² Tu bi menica ženskoga roda *tisuća* kao subjekt bila u nominativu jednine, a s njome bi morao biti sročan u rodu, broju i padežu i glagolski pridjev radni: *došla*.

(46) (I) *Ja ti kažem bolje i sama, vrti svoj film, nego sa tisuću ljudima s kojima ti nije ugodno u društvu!*¹³

(47) (I) *i to već uče tisuću ljetima*¹⁴

Dok bi se za dosadašnje primjere s pravom moglo reći da pripadaju niskomu funkcionalnom stilu – a u slučaju (44) riječ je o strojnom prijevodu s engleskoga – za sljedeći to ne vrijedi, jer je riječ o sloganu koji je morao biti dobro promišljen:

(48) (I) *„Stotinu godina pomažemo drugima, dajte i vi svoj doprinos“*¹⁵

Kao što se vidi, u ovom sintaktičkom obratu brojiva se riječ vlada kao da broja i nema, a ovaj se samo domeće (upravo: predmeće). Paralelizam s nebrojevnim količinskim izrazima očit je: „Tako bi se, na primjer, u našem jeziku pored *došao je s nekoliko momaka* moglo reći: *došao je s nekoliko momcima*, gdje se *momcima* udesilo prema prijedlogu *s*.“ (Ivšić 1970: 293). Za brojevne izraze autor na istoj stranici donosi mnoge primjere iz staroga jezika. Ivšićeva „asimilaciju rečeničnih dijelova“, kako je naslovljen odjeljak u kojem se spomenuta pojava prikazuje, u ovom je radu proširena i na slučajeve bez prijedloga.

Usporedba posljednje skupine primjera, u kojima 1000 nastupa kao prilog, i onih iz 2.2. i 2.1.2. u kojima je taj broj pridjev ili imenica, otkriva razliku među rečenicama s brojevnom riječi u neregiranoj množini. Dok je naime uz prilog, kao u (46) *sa tisuću ljudima* riječ o količini od (približno) tisuću jedinki, dotle množina imenice: *tisućama* u (30) *tisućama ljudima* i pridjeva, kao u (38) *sa tisućim svezama* upućuje na broj koji obasiže njih više tisuća.

2.3.3. Brojiva riječ u neočekivanom padežu

Kao i rečenice iz prethodnoga odjeljka, i sljedeća je gramatički neovjerena, ali tu brojiva riječ nije u traženom sintaktičkom padežu, nego je on udešen prema padežu riječi iz bliže okolice (I mn. *stranicama* prema I mn. *najgorima*). Riječ je dakle o asimilaciji rečeničnih dijelova preko granice među surečenicama.

(49) *navode se kriteriji po kojima se dolazi na ovu neslavnu listu od tisuću stranicama koje se ocjenjuju najgorima*

¹³ U navedenoj rečenici instrumental *ljudima* možda anticipira isti taj padež u riječi *kojima*. U tom slučaju primjer pripada t. 2.3.3.

¹⁴ Pronađen je sličan primjer s *hiljadu*: (I) *Laži i lažljivci su prevladali u narušavanju naše slobodne volje hiljadu godina!*

¹⁵ Brojevi *stotinu* i *tisuću/hiljadu* slijede isti obrazac.

3. Odrednice uz glavni broj 1000 kao prilog

3.1. Sročni akuzativ jednine ženskoga roda

Odrednice uz glavni broj *tisuću* ostvaruju se različito. Prvo je rješenje sročni akuzativ jednine, obično neodređenih zamjenica. U sintaktičkom nominativu ograničen je na okoline kao u (50):¹⁶

- (50) (N) *Koliko je ljudskih godina jednako jednom Brahminom danu? Deset tisuća puta jednu tisuću. To je milion godina*
- (51) (G) *ždralovi se često mogu vidjeti u skupinama od koju tisuću jedinki*
- (52) (A) *ne kužim zašto ne bi kupio i koju tisuću mladih riječanki*
- (53) (L) *u pravilu se tu radi o koju tisuću kuna*
- (54) (I) *Klaver bi svakog mjeseca izlazio u kartagensku luku da dočeka brod s koju tisuću afričkih robova*

3.2. Okamenjeni akuzativ jednine srednjega roda

Drugo, pojavljuje se i okamenjeni akuzativ jednine srednjega roda. Takve su odrednice još rjeđe od prethodnih, osobito u suvremenom jeziku:

- (55) (N) *ono tisuću naših iseljenika bielo je roblje*
- (56) (N) *Glavni uzrok te moralne nemoći nije bilo ni ono tisuću cekina koje sam bio pohranio kod blagajnika*
- (57) (N) *s proljeća pak, kad otopi snieg, te nabuja ono tisuću potoka i rieka, štono se izlievaju u Volgu*
- (58) (G) *A od ono tisuću sestercija nadao se da će po misli koja mu pade na um, na svaki način prištedjeti znatan dio*
- (59) (G) *... udaljenosti od neko tisuću stopa*
- (60) (A) *znači svako tisuću km mjenjat gume*
- (61) (A) *Dakle svako tisuću godina se transmorker može aktivirati*
- (62) (A) *Na svako tisuću fondova nađe se jedan*

¹⁶ Usp. nominativ: *jedna puta jedna dužina štapa podizača mreže.*

- (63) (A) *Ako je možda i bilo kakve razlike u njihovu jeziku, nestade je za ono tisuću godinah neprestanoga obćenja, miešanja i selenja*
- (64) (L) *jer u ovo tisuću godišta govor se nije bitno nego sasvim malo promienio*

Primjeri iz suvremenoga jezika nesigurni su zbog toga što završno *-o* može lako stajati umjesto željenoga *-u*. Da je akuzativ srednjega roda još uvijek živ posredno dokazuje primjer u kojem taj oblik prethodi brojevnoj imenici muškoga roda *desetak*:

- (65) (I) *dičih se s ono desetak odgledanih dutchovskih filmova*

3.3. Genitiv množine

Govornicima suvremenoga hrvatskoga jezika prvi je odabir padeža odrednice genitiv množine. To znači da je ona svojim padežom usklađena s brojivom imenicom:

- (66) (N) *No sada, pred izbore, kada je svih tih tisuću šarolikih cvjetova domaće politike dobilo priliku predstaviti se biračima...*
- (67) (G) *Dom je to nekih tisuću vrckastih i ludih stanovnika*
- (68) (D) *Raširio sam ruke prema tih tisuću ljudi u mraku*
- (69) (A) *sa svakim metrom udaljenosti od Straduna cijena poslovnog prostora pada za cijelih tisuću eura*
- (70) (L) *otkrića nisu ni sjena pravim razmjerima korupcije jer se temelje samo na onih tisuću slučajeva koje je policija otkrila*
- (71) (I) *A kad s tih tisuću kuna odete u banku, kažu vam da je vaš Starčević – lažan*

Valja primijetiti kako je širenjem ovog genitiva množine dokinuta razlika između odrednice uz broj i atributa uz brojivu imenicu, koja se čuva u primjerima iz t. 3.1.¹⁷ i 3.2.¹⁸

¹⁷ Usp. (52) *koju tisuću mladih riječanki*.

¹⁸ Usp. (55) *ono tisuću naših iseljenika*.

3.4. Traženi sintaktički padež

3.4.1. Brojivi predmet u genitivu množine

Uz svaku je od triju tipova odrednica navedenih u 3.1., 3.2. i 3.3. (usp. sintaktički lokativ: *o koju tisuću kuna, u ovo tisuću godišta, na onih tisuću slučajeva*) brojivi predmet u genitivu množine (*kuna, godišta, slučajeva*), bez obzira na sintaktički padež – u našem slučaju lokativ. Taj se padež ne može razabrati niti iz broja (*tisuću*) niti iz odrednice: 3.1. *koju*, 3.2. *ovo*, 3.3. *onih*). Autori stoga katkada pribjegavaju zanimljivomu (četvrtom) rješenju – odrednicama u očekivanom sintaktičkom padežu množine (usp. lokativ *na ovim tisuću stranica* u primjeru (77). Primjeri izmiču standardu, a ipak su razmjerno brojni (sintaktički genitiv ne razlikuje se od genitiva iz prethodne točke, pa ga ne navodim):

- (72) (D) *tvrtka koja je prodala web prostore nekim tisuću korisnika*
- (73) (D) *Neznam kako će se onim zadnjim tisuću trkača osigurati išta osim vode*
- (74) (D) *Kome nije bilo tako... Valjda onim tisuću i nešto ljudi koji su došli vidit Hajduka*
- (75) (D) *Ponaša se kao da mu fali zraka i to pripisujem filteru zraka i onim tisuću i nekoliko kilometara španjolske pustinje*
- (76) (A) *uračunaj posebna hranilišta za sve one tisuću i pol vrsta bakterija*
- (77) (L) *Hvala na ovim tisuću stranica, šteta što ih nije i 2000*
- (78) (I) *Nije li Crkva uistinu sveopća, dostupna svima, kao Crkva koja sa svojim tisuću grana nudi krov svakome čovjeku?*
- (79) (I) *Među svim tim tisuću i nešto ljudi... baš nitko nije...*

3.4.2. Brojivi predmet u traženom sintaktičkom padežu

Uz okamenjeni akuzativ *tisuću* brojivi je predmet obično u genitivu množine. Kada se on pojavi u očekivanom sintaktičkom padežu (usp. 2.3.2.), za njim će se povesti i odrednica.

4. Usporedba s najstarijim hrvatskim tekstovima

4.1. *Imenice, pridjevi, prilozi*

Poznato je da su u najstarijem hrvatskom književnom jeziku glavni brojevi od 5 do 10 načelno imenice, ali se – kao i 1000 u suvremenom jeziku – katkada vladaju kao pridjevi ili prilozi. Navodim kao ilustraciju markantan primjer za sintaktički dativ iz *Evandjelja po Mateju* (25,1) u četiri inačice (prvi stupac) s prijevodom u kojem je broj 10 ujedno zamijenjen brojem 1000 (drugi stupac). U trećem su stupcu potvrde iz suvremenoga hrvatskoga jezika s identičnom strukturom, popraćene rednim brojem cjelovitoga primjera:

(80) *desęti dęvb*¹⁹ *tisući djeva* *tisući obrtnika*: 11

(81) **desęb dęvb*²⁰ *tisuću djeva* *tisuću ljudi*: 40

(82) *desęb dęvam*²¹ *tisuću djevama* *tisuću njima*: 43

(83) *desętim dęvam* *tisućim djevama* *tisućim potencijalnim kupcima*: 37

U prvom retku (80) uočavamo imenice *desęti* i *tisuća* u dativu jednine: *desęti* i *tisući*, koje upravljaju genitivom množine. U drugom retku (81) genitivom množine upravljaju okamenjeni akuzativi *desęb* i *tisuću*. Slijedi obrat u kojem brojiva imenica preuzima na se obavijest o padežu – u našem slučaju o dativu (82).²² U posljednjem retku (83) u tom joj se pridružuje i broj, koji je ostvaren kao pridjev.

U tekstovima ima nadalje i rijetkih primjera sročnosti brojevnice imenice (*desęb*) i brojive riječi (usp. paralelno rješenje s brojem 1000 opisano u 2.2.):

(84) I *sr(bd)ce* (...) *desętiu z(a)p(o)v(ę)diu uk'ręp'leno* (*Frašćićev psaltir* 31a)

(85) I *svoeu br[a]tiu s devętiu* (*Bašćanska ploča*, r. 10–11)

¹⁹ Primjer je iz kanonskoga starocrkvenoslavenskoga teksta – *Marijinskog evandjelja* (v. Codex Marianus 1960: 92), a ne iz hrvatskoga crkvenoslavenskoga. Takvi su sintaktički obrati, međutim, posve su uobičajeni i u hrvatskoj redakciji; usp. lokativ *v desęti plemęb* iz *Brevijara Vida Omišljanina* (468b).

²⁰ U Mt 25,1 takve potvrde nema, što je i razumljivo jer bi gubitak deklinacije u kontekstu bez prijedloga ugrozio obavijest.

²¹ Navod iz *II. novljanskog brevijara* (347d) posve odgovara grčkomu *dęka parthęvois* i latinskomu *decem virginibus*.

²² Luka Zima (1887) navodi dosta takvih primjera s okamenjenim akuzativom različitih brojeva. Neki se od njih opetovano spominju i u novijoj literaturi, kao ovaj dativni: *Napiću je mojim devę šura* u Jonke (1964: 123).

Rezimirajmo. U najstarijem našem književnom jeziku susreli smo se, kao i u suvremenom hrvatskom jeziku, s glavnim brojevima kao imenicama, pridjevima i priložima.

Brojevna *imenica* najčešće upravlja genitivom množine: *v deseti plemenъ* (usp. 2.1.), ali potvrđena je i sročnost brojive riječi s njome: *svoeû br[a]tiû s devetiû* (usp. 2.2.). Promatrani stari glagoljski tekstovi poznaju i (nepromjenjive) glavne brojeve koji se sintaktički vladaju kao *prilozi* (usp. 4.). Kao i u suvremenom jeziku, oni upravljaju *genitivom množine* (usp. 4.1.). Gore navedenomu primjeru sa sintaktičkim dativom *desetъ děvъ* dodajmo i ovaj genitivni: *ot pet' hlěbъ* (*Brevijar Vida Omišljanina*, 199c). I u tekstovima pisanim hrvatskokrkvenoslavenski ima slučajeva da se brojiva riječ pojavi u *zadanom padežu* umjesto u genitivu množine: *desetъ děvamъ* (usp. 4.2.). Razlog je tomu, dakako, želja za većom obavijesnosti. Ona je još potpunija kada se okamenjeni oblik glavnoga broja preobrazi u pridjev i stane deklinirati. Za razliku od suvremenoga jezika u kojem je pojava *brojevnih pridjeva* rijetka i neovjerena (usp. odjeljak 3), glagoljašima su takvi obrasci sasvim obični: *desetimъ děvamъ* (83).

4.2. Odrednice

Promotrimo na kraju kakve sve mogu biti odrednice uz glavni broj u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku. Akuzativ u dvjema inačicama iste perikope ocrtavaju stanje opisano u 3.1., tj. *sročni akuzativ ženskoga roda* (86) i u 3.2., tj. *okamenjeni akuzativ srednjega roda* (87). Primjere navodi Reinhart (1993: 320):

(86) *tu ž· (= 7) hlěbъ* (*Kopenhagenski misal*, 135b)

(87) *to sedm' hlěbъ* (*Vatikanski misal Illirico 4*, 139a)

U suvremenom hrvatskom jeziku odrednica je načelno u genitivu množine (3.3.), a prijepisi ili prijevodi hrvatskih glagoljaša češće otkrivaju postupak opisan u 3.4.1. kojim se brojiva riječ meće u traženi sintaktički padež (u našem slučaju N mn. *děvi*):

(88) *sie petъ i petъ d(ě)vi vse ubo sutъ d(u)še k(rъst)ъěn'skie* (*II. novljanski brevijar*, 349c)

Posljednji primjer otvara još jednu zanimljivu temu koja međutim zaslužuje podrobniju raščlambu – broj (i rod) u predikatnih riječi i odnosnih zamjenica uz obrojčeni subjekt. Kolebanje u sročnosti zapažamo i u suvremenom jeziku. Tako je, primjerice, u (11) i (12) kontrolor sročnosti kvantifikator (1000), a u (18) brojiva

riječ.

5. Završna napomena

Raznolikost morfosintakse glavnih brojeva (u našem slučaju broja 1000) najbolje će doći do izražaja u usporedbi s imenicama, pridjevima i priložima za koje kategorijska pripadnost nije sporna. Skupila sam stoga primjere sa zajedničkim korijenom *mnog-* ugrađenim u imenicu *mnoštvo* – prvo u jednini (89), zatim u množini (90), u pridjev *mnogi* – također u jednini (92) i množini (91) te na kraju u prilog *mnogo* (93) pa ih usporedila s imenicom *tisuća*, pridjevom *tisući* (u množini) i prilogom *tisuću*. Iako pridjev ne ulazi u standard (usp. upitnik u (91) uz dativ *tisućim*), odjeljak 2.2. pokazuje njegovu zastupljenost u starijem jeziku, ali i u suvremenoj „opuštenoj“ komunikaciji:

- (89) *Svako je vrijeme, pa i ovo naše teško i svi smo suočeni s mnoštvom/tisućom problema*
- (90) *Rečenice su dugačke, s mnoštvima / tisućama zareza, bez točke koje biste očekivali na kraju rečenice*
- (91) *Njihov put nije uvijek bio lak, te su bili suočeni s mnogim / ²tisućim problemima*
- (92) *Recipijenti su suočeni s mnogim / ^{*}tisućim problemom usvajanja tehnologije ovisno o vrsti industrije*
- (93) *Eminem je u školi bio suočen s mnogo / tisuću problema*

U literaturi se, osobito novijoj, s pravom upozorava na razlike između većine hrvatskih glavnih brojeva (a to su svi osim 1, 2, 3 i 4) i priloga²³ te istih tih glavnih brojeva i (brojevnih) imenica.²⁴ Imajući pak u vidu činjenicu da su (glavni) brojevi zasebna kategorija zahvaljujući tomu da izvješćuju o točno izbrojenoj količini, mislim da je način na koji to postižu (kao imenice, pridjevi ili prilozi) kao drugotan manje važan. Imenica *tisuća* nije ništa manje glavni broj od priloga *tisuću* ili (supstandardnoga) pridjeva oprimjerenoga u (92) i u odjeljku 2.2. Takvi pridjevi u množini samo upotpunjuju sustav u kojem je glavni broj 1 pridjev (u jednini). Isto

²³ Za razliku od priloga „ti brojevi ne mogu biti dopunjeni nebrojivim imenicama niti mogu modificirati glagol“ (Marković 2012: 486).

²⁴ „Također imenice su *stotina, tisuća, milijun, milijarda* itd., koje su sklonjive (i po tome se razlikuju od brojeva *stotinu, tisuću...*), a dolaze kao dopuna drugim brojevima i priložima ili pak samostalno“ (Marković 2012: 490).

tako valja naglasiti da u gramatikama starocrkvenoslavenskoga jezika 5, 10 i sl. nisu isključeni iz opisa glavnih brojeva zato što su imenice. Uostalom, ni same imenice nisu u svemu homogene, ali to ipak nije razlog da ih ne obuhvatimo zajedničkom kategorijom.

Literatura

- Babić, Stjepan. 1988. O tisući i hiljadi opet. *Jezik* 35. 89–92.
- Brozović, Dalibor; Ivić, Pavle 1988. *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža".
- Codex Marianus. 1883/1960. *Quattuor Evangeliorum versionis palaeoslovenicae Codex Marianus Glagoliticus*. Vatroslav Jagić, (ur.), Berlin: Weidmann (reprint Graz: Akademische Druck, 1960).
- Đurović, L'ubomir. 1985. Numerals in Serbo-Croatian. *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* 31–32. 125–130.
- Grubišić, Vinko. 1995. Mijenjaju li se brojevi dva, tri i četiri kad su s prijedlozima. *Jezik* 42. 78–82.
- Ivšić, Stjepan. 1970. *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jonke, Ljudevit. 1964. *Književni jezik u teoriji i praksi*. Zagreb: Znanje.
- Kovačević, Ana. u tisku. Upravljana neobrojčena kvantifikacija.
- Marković, Ivan. 2012. *Uvod u morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Pranjeković, Ivo. 2013. *Gramatička značenja*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Reinhart, Johannes M. 1993. *Untersuchungen zur Syntax des Kroatisch-Kirchenslavischen*. Habilitationsschrift. Universität Wien.
- Reinhart, Johannes M. 2008. Četira tisuća im Kroatisch-Glagolitischen. U Janyšková, Ilo-na; Karlíková, Helena (ur.), *Varia Slavica. Sborník příspěvků k 80. narozeninám Radoslava Večerky*, 175–184 Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Ribarić, Josip. 2002. *O istarskim dijalektima. Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Isti s opisom vodičkom govora*. Pazin: Josip Turčinović (ponovljeno izdanje).
- Vince, Jasna 2014. Brojevi. U Milan Mihaljević (ur.), *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*, 189–204. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Staroslavenski institut.
- Vince, Jasna. 2015. *Sto i deset lět*. Glavni brojevi u hrvatskoglagoljskim tekstovima. Badurina Stipčević, Vesna; Požar, Sandra; Velčić, Franjo (ur.), *Hrvatski glagolizam u europskom okruženju*, 595–614. Zagreb: Staroslavenski institut.
- Zima, Luka. 1887. *Ānekoje, većinom sintaktične razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine*. Zagreb: JAZU.

Adresa autorice:

Staroslavenski institut
Demetrova 11
10000 Zagreb
E-mail: jasna.vince@stin.hr

A THOUSAND IN A THOUSAND WAYS

There are many ways to express a cardinal number 1000 in Croatian. Along with a lexical diversity (*tisuća, hiljada, som, jezero, milijar, tavžan* i sl.) there exists a morphosyntactic one described in this article. The corpus based on the examples picked from *Google Search* reveals the cardinal number 1000 as a noun, an adjective or an adverb. The noun 1000 can be accompanied either by a counted word in the genitive plural or in the case required. As can be expected, a counted word agrees with the adjectival number 1000. With the adverb 1000 a counted word is usually in the genitive plural. The other possibilities are the case required and the unexpected case.

The determinators of the adverbial 1000 appear in different forms: 1) a congruent feminine accusative singular; 2) a petrified neuter accusative singular; 3) the genitive plural and 4) a syntactic case required.

The examples from the oldest Croatian texts written in Church Slavonic show the same tendencies in forming the numeral phrases.

Key words: numeral phrases; counted word; cardinal number 1000; noun 1000; adjective 1000; adverb 1000; determinator.